

Juraj Hatrík:

Etnicita ako vnútorný princíp človeka

(marginália k ontológii Príslušnosti)

„Ethno-“ ako významový koreň poukazuje na národ, rasu, pôvod, príslušnosť... Má však aj ďalšie konotácie; najpodivnejšou a zdanlivo najparadoxnejšou je súčasný termín „etno“ pre populárnu hudbu, ktorá sa nejakým spôsobom opiera o identifikačné znaky nejakého teritória, národnej kultúry, skrátka k nejakého špecifického miesta v dnešnom šedivom a globalizovanom svete, ktorý túto „voňavú a pestrú“ charakteristiku už vlastne úplne stratil (podobne ako sa klasická gastronómia rozplynula v mcdonaldovskom smrade...). Nezáleží pritom – paradoxne – na reálnej väzbe; prvky, ktoré takáto „etnohudba“ využíva, môžu byť rôznej proveniencie. A tak sa vedľa seba a pod jednou strechou ocitajú geograficky, kultúrne i historicky veľmi rôznorodé podnety...

Sugeruje to domnienku, že pôvod, príslušnosť tejto hudby, a teda aj vnútorný zmysel významového koreňa „ethno-“ nie je v povrchnej väzbe na teritórium, ale vo vzťahu k podstate človeka, k jeho antropologickému základu. „Etno“ je skrátka všetko, čo je v nejakom zmysle pôvodné, autentické, viazané na človeka cez jeho základné bytie.

Túto myšlienku možno viesť ďalej...Všeobecný antropologický základ človeka ako príslušníka ľudskej rasy je v jeho nevedomí, v jeho „arché“; sme vo veľkej hĺbke tým, čím prešlo ľudstvo ako celok. Táto nadindividuálna (alebo aj „podindividuálna“) podstata sa však prejavuje vždy aktuálne, cez jedinca, cez jeho vedomie, vedomú činnosť... Zdá sa, že najpodstatnejší a najintímnejší „stred“, pôvodný základ ľudskej existencie, ťažisko jeho bytia, leží v ňom samom...

Cez prizmu týchto myšlienok sa mi vidí problém „ethnicity“ aj ako problém individuálnej existencie, do ktorej sa premietlo nadindividuálne kolektívne nevedomie... Predstavujem si, že osobnostná „stavba“, ktorú predstavuje sám osebe každý človek, je obohnaná fortifikačnými múrmi, hradbami v niekoľkých (možno mnohých) kruhoch, ktoré predstavujú rôzne úrovne „príslušnosti“; od rodiny cez klasické etnické spoločenstvá obce, regiónu, národa, rasy, kultúry až k všeľudskému základu. Presne a vtipne to vyjadruje termín, ktorý nevymysleli filozofi ani etnológovia, ale dvaja filozofickí klauni – Lasica a Satinský, a predsa je presný: „človák“...

Etnicita je teda všetko, čo tvorí túto viacúrovňovú stavbu. Súčasné virtuálne „sociálne siete“ (ako napr. Facebook, Twitter, ap.) nepovažujem za pozitívnu zložku identity a príslušnosti človeka, hoci by sa zdalo, že naplňajú všeľudskú, nadnárodnú integráciu; sú budované bez aktívnej a autentickkej skúsenosti, pôsobia síce a majú až prekvapivo veľký dosah na svojich používateľov, ale ich vnútorná štruktúra nie je trvalá, je v najpresnejšom slova zmysle „virtuálna“, neskutočná, presýpa a premieňa sa v účastníkoch ako piesok v púšti...

Ako tento model pociťujem ako skladateľ?

Bola by to dlhá evidencia rôznych mojich aktivít a výsledkov, na tú nemám v tejto poznámke miesto... Takže len v náznaku: individuálnu osobnú etnicitu vidím uloženú v skladbách, do ktorých sa premietlo to, v akej rodine som vyrastal, akú som sám vytvoril – napr. v cykle Hlas pamäti, v Melancholickej suite, vo Variáciách na synovu tému, ap. K etniku Slovenska som sa – ako mestský človek – priblížil až na všeobecnej úrovni folklórnych impulzov z rôznych jeho kútov; obec, región, to som nikdy neprežil a nezakódoval, hoci sú na to pekné príklady u iných, tiež mestských typov: napr. etnicita Satinského „Dunajskej ulice“, Filanove spomienky na detstvo na predmestí Bratislavy, Piačekova a Burgrova „prešpurácka“ hudobná aktivita cez „Požoň sentimentál“, atď. Zato je tento vplyv slovenského, najmä teda rustikálneho etnika v mojom diele stále prítomný, od jednoduchých dotykov (zbory, úpravy pre rozhlasovú súťaž Prix de musique folklorique, klavírne skladby 4-ručne – až po cykly ako „Vysoký otec – široká mat“, „Nie som človek, predsa žijem“ a derivát a metamorfózu týchto vplyvov, povedzme, v koncertantnej fantázii „Ecce quod Natura...“. V nej sa - mimochodom – prejavujú aj iné úrovne etnicity, napr. intímna osobná skúsenosť cez citát „Pavany za mŕtву infantku“ od Ravela alebo archaizujúca príslušnosť do „lona“ európskej starej hudby, prejavujúca sa cez spracovanie citátu renesančného popevku-koledy, ktorý dal skladbe názov: „Ecce quod Natura...“...

Tento moment archaických koreňov, európskej historickej etnicity, v sebe pociťujem dlhodobo. Hovorí sa, že človek niekedy, zrejme vo chvíľach veľkého a trvalého tlaku nevedomia, pociťuje v sebe akoby svoje „predchádzajúce životy a existencie“... Svoj sklon k piesňovosti, k elementárnej, archaizujúcej melodike, k predtonálnym harmonickým postupom, k narratívosti, k rozprávke, atď. si čoraz viac uvedomujem ako jeden z „kruhov“, v ktorých strede je „etnický“ definovaná moja existencia. Milujem Povensalsko, Okcitániu, kultúru trubadúrov a truvérov, ktorá sa modernému človeku dostala nielen ako historický relikv, ale najmä cez imponantnú reťaz najvyššej tvorivosti v dielach Danteho, po ňom Petrarca, Villona, Verlaina, Rimbauda, Schuberta, Liszta, Debussyho... Cítim sa jej súčasťou.

Dôležitým etnickým vymedzením je pre moju hudbu aj slovanstvo. Neraz som počul od kolegov, že moja hudba má v sebe české prvky (melódia popevku „Vysoký otec – široká mat“ stojí na schenkerovskej „koste“ Smetanovho „Proč bychom se netěšili“, celkom česká a v individuálnej spomienke s matkou – napoly Moraváčkou – spojená je zborová pieseň „Ad matrem“). Zvyknú mi prisudzovať „slovanskú mentalitu“ (napr. v triptychu „Tri venovania“...). Sám sa dlhodobo a hrdo hlásim k tradícii „strednej Európy“ s jej multikúrnou podstatou (pozri projekty „Stojí strom zelený“ alebo „Turci idú!“, ale aj niektoré skladby, napr. An die Musik, Dolcissima mia vita, ap.)...

O tomto všetkom a o mnohých ďalších, súvisiacich veciach by sa dalo písať veľa... Inokedy. Tentoraz azda stačí myšlienka, že etnicita človeka-tvorcu nie je len jednoduchou, narodením a pôvodom vypálenou „dobyčou značkou“ príslušnosti k stádu, ale zložitou hierarchickou štruktúrou,

ktorá sa môže a nemusí naplno prejavíť v jeho tvorbe. Sám vidím niektoré jej znaky a „okruhy“ až na staré kolená. O to som radšej, lebo som sa o ich zafixovanie v svojej hudbe nesnažil plánovane. Preto ich vo vydarených prípadoch pociťujem ako dar života mojej skromnej existencii...

Bratislava, 4. septembra 2011

Juraj Hatrík